

65. výročí vzniku KSČ

Ohlížíme-li se dnes na 65letou historii Komunistické strany Československa, nečiníme tak pouze pro vzpomínku, ale proto, abychom z dějin strany načerpali zkušenosti a poučení, které mají důležitý význam nejen pro současný, ale i pro budoucí rozvoj a obranu naší společnosti. Ne náhodou v této souvislosti V. I. Lenin vždy zdůrazňoval, že uvědomění dělníci se stále ohlížejí na cestu zpět, kterou prošlo dělnické hnutí.

Historie vývoje KSČ je procesem aplikace a rozvoje idejí marxismu-leninismu v podmínkách československého dělnického hnutí a její znalost nám umožňuje na základě vývoje hlavních historických tendencí lépe pochopit úkoly nynější etapy výstavby a obrany socialismu. Již proces vytváření strany nového typu v Československu byl ovlivňován pronikáním marxismu-leninismu do teorie i praktických postojů dělnického hnutí. Jestliže v epoše zahájené Velkou říjnovou socialistickou revolucí nejpokrokovější skupiny československého dělnického hnutí se obracely k revolučnímu marxismu, zbavovaly se revizionistických názorů, úkoly doby požadovaly pochopit leninské ideje, které rozvíjely marxismus v době, kdy vývoj kapitalismu přešel do svého imperialistického stadia. Ztělesněním těchto myšlenek se stala právě Říjnová revoluce, která vyvolala mohutný pohyb dělnického hnutí, jehož součástí byl i vznik levicových proudů v československém dělnickém hnutí.

Leninské ideje se promítaly v podmínkách našeho dělnického hnutí nejprve tam, kde přímo působil vliv VŘSR. Ještě před vznikem samostatného Československa aktivizoval tento vliv diferenciální proces mezi sociálně demokratickými dělníky z Čech a ze Slovenska, kteří se dostali jako vojenští zajatci do Ruska a stali se přímými účastníky revolučních událostí. Z třídně a

politicky nejvyspělejších se zformoval proud, jehož představitelé, zástupci více jak stovky levicových sociálně demokratických organizací a většiny československých rudoarmejců, založili 25. května 1918 v Moskvě Československou komunistickou stranu v Rusku. Tato první československá komunistická organizace podpořila myšlenku založení Komunistické internacionály, přihlásila se k socialistické revoluci a vyzvala k obraně prvního socialistického státu. Jakmile přišla během sjezdového jednání zpráva o intervenčním vystoupení československých legií proti sovětské vládě, dali se jeho účastníci k dispozici pro boj s kontrarevolučními legiemi. Z podnětu sjezdu se začaly ustavovat československé oddíly Rudé armády, v nichž několik tisíc Čechů a Slováků se zbraní v ruce bránilo sovětskou moc.

Výsledkem revolučních přeměn ve střední Evropě, v níž nalézaly myšlenky VŘSR ohlas zpočátku především jako faktor národně osvobozenického protihabsburského zápasu, byl také vznik samostatného Československa v říjnu roku 1918. Vznikla republika vytvářela, přes svůj buržoazně demokratický charakter, kvalitativně nové podmínky pro vývoj dělnického hnutí. Formování levicových sil se zpočátku projevovalo jako odpor části členů a funkcionářů jednotlivých stran vůči provládním postojům pravicových vedení. Jen postupně se do vědomí nejvyspělejší části dělnické třídy začala promítat Říjnovou revolucí zdůrazněná nutnost orientace na socialistickou revoluci a k tomu musely být vytvořeny vedle objektivních i subjektivní podmínky. Vytváření revolučních stran nového typu bylo jedním ze základních znaků vývojové etapy zahájené VŘSR.

Dělnické hnutí v mnohonárodnostním Československu se k pochopení nutnosti založit stranu nového typu propracovávalo

v nelehkém procesu třídně politického uvědomování poměrně širokého spektra levicových proudů. Přes rozdílný stupeň teoretické a politické výzrálosti existovala řada společných názorů a stanovisek, které sblížovaly českou a slovenskou levič v sociálně demokratické straně, československé komunisty z Ruska, německou levič v sociální demokracii, Mezinárodní socialistickou stranu Zakarpatské Ukrajiny, Svaz komunistických skupin a další levicové proudy. Na složitost přechodu levicových sil z opozičních postojů na revoluční upozorňoval již V. I. Lenin, když zdůrazňoval, že přetvoření evropské parlamentní strany starého typu, ve skutečnosti reformistické a jen zlehka revolučně naladěné, ve stranu nového typu, skutečně revoluční, opravdu komunistickou, to je věc neobyčejně obtížná.

Nutnost překonání oportunismu jako podmínku přístupu k proletářské revoluci teoreticky zdůvodnil V. I. Lenin. Jeho závěry plně platily i pro Československo, kde byla celá struktura dělnického hnutí silně ovlivněna reformismem a oportunismem, který nabyl na specifických formách. Jím byla poznačena situace i v Československé sociálně demokratické straně, která měla rozhodující postavení v československém dělnickém hnutí. Místo revoluční cesty přezívala evoluční cesta k reformisticky chápanému socialismu. Tradičně živá idea sjednocení proletariátu, která vyvstávala do popředí zejména v roce 1918, byla ovlivněna reformisticky chápaným sjednocením tzv. socialistických stran na organizační bázi široce pojaté a početné strany, a to za cenu ideových i politických kompromisů. Takové pojetí bylo protikladné kvalitativně novému budování jednotné internacionální revoluční strany, strany nového typu, která měla programové cíle odpovídající požadavkům doby. Alternativu oportunistickému integrování dělnických stran do politického systému buržoazního státu tvořil revoluční postup k socialistické revoluci a leninské pojetí strany nového typu. Vyjasňování těchto základních východisek probíhalo v konkrétní rovině ve většině levicových proudů v Československu.

Vnitřní diferenciace se odrazila v Československé sociální demokracii již na XII. sjezdu v prosinci roku 1918. Na sjezdu, který měl zhodnotit uplynulé období a postup strany za války, se ozvaly kritické hlasy proti dosavadnímu vedení. B. Šmeral, A. Zápotocký a další prosazovali proti navrhované politice, jež dále začleňovala stranu do buržoazního politického systému státu, samostatnější taktický postup. Ačkoli nově se formující levice měla výhrady vůči

či politické linii vedení strany, sjezd, na kterém proběhlo sloučení se slovenskými sociálními demokraty, přijal rezoluci, která byla v zájmu zachování jednoty strany kompromisem. Takové řešení však nemohlo natrvalo zachovat jednotu strany. Narušila ji na počátku roku 1919 vystupňovaná kampaň, jež souvisela s příjezdem komunistů z Ruska do republiky. Jejich návrat (probíhal od přelomu roku 1918 a 1919) ovlivňoval postoje třídně vyhraněnějších skupin formující se levice sociální demokracie a posouval do popředí otázku založení revoluční strany. Specifické postavení si v té době vydobylo revoluční Kladno, kde bylo patrné velké úsilí o začlenění československých komunistů do sociálně demokratických organizací, a to i přes otevřený odpor krajní pravice.

Českoslovenští komunisté, kteří přijeli s cílem urychleného založení komunistické strany, si byli vědomi nutnosti respektování domácích podmínek, na což je před sjezdem upozorňoval V. I. Lenin. Po vzájemné dohodě s představiteli levice se i přes radikální názory některých těchto komunistů většina rozhodla nevytvářet samostatnou stranu, ale vstoupit do sociální demokracie a posílit levicový proud. Přesto si českoslovenští komunisté udržovali určitou samostatnou politickou a částečně i organizační platformu.

Vyhrocení vnitropolitické situace na počátku roku 1919 přispělo k organizačnímu semknutí levicových sil a vedlo k založení časopisu Sociální demokrat. Důležitým činitelem umocňujícím diferenciaci levicových sil se stal ustavující kongres Komunistické internacionály, který se sešel na počátku března roku 1919. Jeho usnesení a zejména Leninovy teze o buržoazní demokracii a diktatuře proletariátu napomáhaly k vyjasňování řady aktuálních politických otázek. Dalším dynamizujícím faktorem byly události, které souvisely s revolučním pohybem v Německu a především v Maďarsku. Levicové proudy v Československu musely zaujmout konkrétní postoj k politickým i vojenským aspektům revolučního vývoje, který zasahoval i na Slovensko, kde byla 16. června roku 1919 vyhlášena Slovenská republika rad. Přes krátkou dobu její existence to byl první pokus o nastolení diktatury proletariátu na našem území.

Vedle ideově politických se postupně vytvářely i organizační předpoklady pro sjednocování levicových sil. Československá sociální demokracie se rozešla s krajní pravici, čímž se vytvořily předpoklady pro další upevnění postavení levice. K tomu přispíval vývoj na Slovensku, kde k šíření leninských idejí vytvářela příznivé pod-

mínky existence Maďarské a Slovenské republiky rad. Proto se levice na Slovensku vyhraňovala mnohem rychleji. Napomáhala tak k politickému a organizačnímu osamostatňování levice v Československé sociální demokracii, která směřovala k první samostatné konferenci. Na ní se v prosinci roku 1919 ustavila jako zvláštní útvar ve straně a přijala název marxistická levice. V Programovém prohlášení zdůraznila historickou úlohu boje za nastolení diktatury proletariátu a ve vojenskopolitické oblasti se přihlásila k požadavku ozbrojení proletariátu.

Základní kvalitativní přeměny v ideově politické sféře levicových proudů v Československu začaly probíhat od poloviny roku 1920, kdy v Evropě vrcholila revoluční vlna. V mnohostranném působení idejí VRSR, které zpočátku zasahovaly převážně svým všeobecně demokratickým vlivem, začaly se prosazovat leninské teoretické myšlenky, které představovaly tvůrčí rozvinutí marxismu v nové epoše. Leninská teorie proletářské revoluce, jako základní směr a způsob přeměny kapitalistické společensko-ekonomické formace, předpokládala vytváření revolučních stran nového typu. K tomu celé revoluční mezinárodní dělnické hnutí orientovalo jednání druhého kongresu Komunistické internacionály, konané v červenci a srpnu roku 1920. Základní požadavky na revoluční stranu byly vyjádřeny v 21 podmínkách vstupu do Komunistické internacionály. Mezi těmito podmínkami byly také základní vojenskopolitické požadavky, které zavazovaly komunistické strany k politické práci mezi proletářskými vojsky buržoazních armád.

Od poloviny roku 1920 se velmi intenzivně rozšiřovaly předpoklady pro spolupráci jednotlivých levicových proudů. Levicové tendence posilovaly vývoj na Slovensku, kde vystoupení pravice urychlilo ideově politickou diferenciaci. Upevnily se vztahy marxistické levice na Slovensku a na Zakarpatské Ukrajině. V úzkém kontaktu s marxistickou levicí probíhal vývoj v německé levicí. Nekompromisní přístup ke Komunistické internacionále požadovali českoslovenští komunisté z Ruska. Pro nezbytné vytvoření komunistické strany se vyslovil Svaz komunistických skupin, který dokumentoval stupeň rozkladu bývalého anarchokomunistického hnutí, jehož část se nejen ideově, ale i organizačně rozešla s maloburžoazní Československou socialistickou stranou. Vznikající komunistické skupiny, které se hlásily ke Komunistické internacionále, svou působnost do založení jednotné internacionální KSČ viděly především v agitační a propagandistické rovině při ší-

ření komunistických myšlenek, které propagovaly ve své době poměrně na vysokém teoretickém stupni.

Převážná část levicových proudů chápala další rozvoj revolučního dělnického hnutí v závislosti na vývoji marxistické levice. S napětím proto očekávala zříjový XIII. sjezd Československé sociální demokracie v roce 1920. Přestože se pravice snažila o jeho odložení, sešel se v původním termínu. S pozdravným projevem vystoupil K. Kreibich a dále zástupci polské, židovské, ruské, ukrajinské a maďarské sociální demokracie. Jednání sjezdu prokázalo, že vedení marxistické levice, usilující o legální převzetí stranických funkcí, ještě plně neakceptovalo leninskou koncepci výstavby revoluční strany. Nejrevolučnější skupiny dělnického hnutí očekávaly přijetí 21 podmínek, s nimiž většina delegátů v zásadě souhlasila. O jejich přijetí se však mělo ještě jednat.

Přímočaře a jednoznačně se diskuse o 21 podmínkách vstupu do Komunistické internacionály neprosazovala ani po sjezdu. V popředí složitého vývoje levice byl proces jejího organizačního osamostatňování. Tím se do pozadí zatlačovaly vnitřně rozdílné názory na přijetí 21 podmínek, které se odsunovalo. Proti této tendenci se ozývaly stále častější výhrady, posilované vývojem na Slovensku a Zakarpatské Ukrajině. Ten probíhal ve znamení intenzivního internacionálního sjednocování. Se znepokojením se na vývoj v Československu dívala také Exekutiva Komunistické internacionály. Na listopadovém zasedání v roce 1920 zaujala vůči marxistické levicí kritické stanovisko. Doporučila urychleně svolat nový sjezd, změnit název strany a vytvořit jednotnou revoluční stranu všech národností, žijících v Československu. V podobném duchu se vyvíjela levice v německé sociální demokracii. Ještě na říjnovém sjezdu v Karlových Varech tvořila menšinu a tak formálně akceptovala jednotu strany. Ale již po seznámení se s názory představitelů Kominterny se vedení v čele s K. Kreibichem orientovalo na urychlené založení KSČ, což nacházelo podporu u části marxistické levice.

Rozhodující význam pro urychlení diferenciačního procesu revolučních sil měla prosincová generální stávka v roce 1920. Změny v československém dělnickém hnutí byly pro buržoazii natolik nebezpečné, že se rozhodla oslabit jejich politický vliv. Známé události z prosince, kdy policie a četnictvo obsadily sídlo levice Lidový dům, bráněný dělníky, urychlily rozchod levice se sociální demokracií. Prosincová generální stávka, přerůstající na některých mís-

tech republiky v otevřený boj o moc, ukázala, že revoluční strana leninského typu je v epoše zahájené Velkou říjnovou socialistickou revolucí nutností i pro československý proletariát, má-li být v třídních zápasech s buržoazií úspěšný. Také v této souvislosti se ukázalo, že i v otázkách vedení ozbrojeného revolučního boje je potřebné si osvojit jasnou revoluční linii.

Prosincové události odsunuly termín konání lubochňanského sjezdu, který se sešel až v polovině ledna 1921. S respektováním vývoje marxistické levice v Čechách přijal podmínky vstupu do Komunistické internacionály kromě jedné, čímž ponechával rozhodnutí o tom, aby se nová strana nazývala komunistickou, celostátnímu sjezdu levice. Další vývoj na Slovensku probíhal v rámci upevňování jednotné internacionální strany proletariátu s důrazem na její organizační stmelení.

Po prosincovém střetnutí nastal posun v německé levičce, která se zúčastnila bojů bez ohledu na záporné stanovisko pravice. Vedení německé sociální demokracie. Tím v zájmu společného boje proletariátu porušila dosavadní „jednotu“ strany. Svě konstituování završila na březnovém sjezdu ustavením německého oddělení Komunistické strany Československa. Sjezdové jednání pozdravila svým dopisem také Exekutiva Komunistické internacionály, která však viděla, že z „hlediska mezinárodní a národní politiky by bylo výhodnější, kdyby iniciativa v této věci vyšla od českých a slovenských dělníků“.

Od počátku roku 1921 probíhal výrazný ideový a organizační posun ve většině levicových proudů dělnického hnutí a projevoval se v politických, odborových i dalších organizačních proletariátu. Silný pohyb probíhal také v mládežnickém hnutí, jehož levicová část směřovala k vytvoření jednotné internacionální organizace mládeže. Ustavující sjezd Svazu komunistické mládeže Československa se konal v únoru roku 1920 a stal se jedním z rozhodujících mezinárodních ve vývoji pokrokového mládežnického hnutí. Sjezd vyzval k urychlenému vytvoření Komunistické strany Československa.

Lubochňanský sjezd, ustavení německého oddělení KSČ, sjezd hodonínské župy, která se přejmenovala na komunistickou, ustavující sjezd Svazu komunistické mládeže, konference žen, založení Federace dělnických tělovýchovných jednot — to vše ukazovalo na pokročilý stupeň, kterého dosáhl československý proletariát v zápasu za vytvoření revoluční strany nového typu. Vysoké ideové politické vyzrání levicových sil na cestě vedoucí k přijetí 21 podmínek vstu-

pu do Komunistické internacionály a k založení KSČ, jednoznačně manifestovaly také mohutné prvomájové průvody v roce 1921. Revoluční proletariát prokázal svou sílu a politickou vyspělost. Bylo stále jasnější, že o otázce vstupu do Komunistické internacionály je rozhodnuto. Tato situace přiměla centristy k pokusu o ustavení „strany středu“. Úsilí centristů zůstat na platformě sociálně demokratické politiky je stavělo proti většině členské základny levicové sociální demokracie. Ta již velmi rychle směřovala k vytvoření revoluční strany nového typu a oddělením se o centristů se zbavila poslední překážky na cestě ke komunistické straně.

Ustavující sjezd Komunistické strany Československa se konal v Praze ve dnech 14.—16. května roku 1921. 14. května se uskutečnila předporada, která podle tehdejších zvyklostí předcházela vlastním sjezdovým jednáním. Na něm mělo 569 delegátů z celé republiky rozhodnout o vstupu do Komunistické internacionály a přijmout revoluční program strany nového typu. Mimořádnou odpovědnost za průběh jednání připomněl pozdravný list Exekutivy Komunistické internacionály, který vyjadřoval pevné přesvědčení, že sjezd své historické poslání splní. Sjezdu došel také „Pozdrav od komunistů všech národností ve vojenském stejnomroží brněnské posádky“, kteří žádali, aby se zabýval rovněž bojem proti militarismu v buržoazní československé armádě.

Hlavním sjezdovým řečníkem byl B. Šmeral, který ve svém projevu analyzoval postup levice a specifiky utváření Komunistické strany ve složitých mnohonárodnostních podmínkách Československa, jenž probíhal v nepřetržitějším boji s oportunismem. S hrstostí poukázal na to, že se podařilo vytvořit velkou masovou komunistickou stranu, která relativně, vzhledem k počtu obyvatelstva, byla v době svého vzniku největší stranou III. internacionály. V referátu B. Šmeral správně postihl zpomalení tempa revolučního procesu, obhájil princip diktatury proletariátu proti přežívajícímu centristickým iluzím o buržoazním parlamentarismu a v souladu s pozdějšími závěry III. kongresu Komunistické internacionály dospěl k názoru, že nastala fáze sbírání a organizování revolučních sil. Celé jeho vystoupení bylo prodchnuto obrovským nadšením a nezlomnou vírou ve vítězství dělnické třídy a komunistických idejí. I dnes zní aktuálně jeho slova o poslání komunistické strany: „Jsme víc než politická strana. Jsme předvoj nového života. Tvoříme nové poměry, chceme tvořit také nové lidi.“

Ustavující sjezd Komunistické strany Československa uzavřel etapu ideového, politického a organizačního rozchodu marxistické levice se sociálně demokratickou stranou. Sloučil přední oddíly revolučního proletariátu v Československu. V KSČ se sjednotil český revoluční proletariát s již v Lubochni internacionálně sjednoceným slovenským, německým a maďarským proletariátem na Slovensku. Ustavením Komunistické strany Československa byly položeny základy strany nového typu, budované na zásadách marxismu-leninismu.

Výsledky III. kongresu Komunistické internacionály a osobní podíl V. I. Lenina vytvořil předpoklady také pro sloučení německého proletariátu s Komunistickou stranou Československa. Úsilí o internacionální sjednocení komunistů v Československu vyvrcholilo na přelomu října a listopadu roku 1921 na slučovací sjezdu KSČ. Sloučením Komunistické strany Československa, německého oddělení KSČ, polské komunistické strany a židovské komunistické skupiny se vytvořila jednotná internacionální Komunistická strana Československa. Sjezd tak dovršil fázi ideového, politického a organizačního vyzrání revolučního hnutí v Československu.

V době přípravy slučovacího sjezdu se výrazně do popředí pozornosti dělnické třídy dostaly vojensko-politické problémy související s pokusem o restauraci Habsburků v Maďarsku, který byl výrazem aktivity evropské reakce. Vedení KSČ se ihned postavilo proti plánům reakce a zároveň zaujalo samostatné stanovisko vůči československé vládě, která po té, co hlavní nebezpečí v Maďarsku pominulo, vyhlásila částečnou mobilizaci armády, čímž sledovala vlastní imperialistické cíle. Správný postoj vedení potlačil vznikající levičácké pokusy o narukování do armády, orientoval komunisty k tomu, aby se proti mobilizaci nevzpírali, ale aby se nezneužívali ani svým proletářským zájmům a nedali se zneužít k imperialistickým a nacionalistickým účelům. Stanovení správných vojensko-politických závěrů v napjaté mezinárodní i vnitro-

politické situaci a účast komunistů v zmobilizované armádě přineslo první vojensko-politické zkušenosti, a to především z práce komunistů v buržoazní armádě.

Vývoj československého revolučního dělnického hnutí, který vedl k založení Komunistické strany Československa, byl součástí revolučního pohybu po Velké říjnové socialistické revoluci. Vytvoření revoluční strany v Československu mělo své specifické rysy, jež vyplývaly z charakteru hnutí v nově vzniklé republice. Sjednocení jednotlivých revolučních proudů, které prošly rozdílným historickým vývojem svého vyzrání, také v našich podmínkách ukázalo, že je nutné respektovat leninské zásady budování strany nového typu. Jen tak mohla vzniknout strana, jejímž úkolem bylo vést proletariát k vyplnění jeho historického poslání, k nastolení diktatury proletariátu, odstranění vykořisťování člověka člověkem a vybudování socialismu a komunismu.

S odstupem času je stále zřejmější, že zformování jednotné a internacionální Komunistické strany Československa v roce 1921 patří k nejvýznamnějším mezníkům nejen v historii dělnické třídy, ale celé naší společnosti. Vždyť stálo na počátku nelehké, ale vítězné cesty k naší současnosti, k budování rozvinuté socialistické společnosti.

Vracíme se k historii vzniku a vývoje leninské strany nového typu v našich podmínkách, protože v ní jsou ztělesněny hodnoty trvalého charakteru. V procesu výstavby a obrany naší vlasti tyto hodnoty, k nimž patří především věrnost marxismu-leninismu a proletářskému internacionálnímu, oddanost věci dělnické třídy a všech pracujících — dále rozvíjíme. S těmito historickými zkušenostmi vytyčil náročné úkoly pro druhou polovinu osmdesátých let XVII. sjezd KSČ. Při jejich plnění nám budou pomáhat také zkušenosti, které strana zobecnila z celé dosavadní historie a to od svého založení až do současnosti.